ՀՏԴ 941(479.243)

Պատմություն

Տարոն ՀԱԿՈԲՅԱՆ
ԱրՊՀ պատմության և քաղաքագիտության ամբիոնի դոցենտ, պ. գ. թ.
E-mail:tvhakobyan1976@gmail.com, hakobyan76taron@gmail.com

Սույն գիտական ուսումնասիրությունը կատարվել է «Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնարկության կողմից իրականացվող «Short Term Research Grant for the Study of NagornoKarabakh II» ծրագրի շրջանակներում

Данная научная работа проводится в рамках программы Фонда Галуста Гюльбенкяна «Краткосрочные научные гранты для изучения Нагорного Карабаха II»

This research was conducted in the framework of the «Short Term Reasearch Grant for the Study of Nagorno Karabakh II» program implemented by the Galouste Gulbenkian Foundation

ՆԵՐՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ (ԱՐՑԱԽԻ) ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ (1993-1995 ԹԹ.)

Արտաքուստ թվում էր, թե Արցախյան շարժման նոր փուլը՝ արցախահայության ազգային-ազատագրական պայքարը, Հայաստանում, թե Արցախում, ղեկավարվում է մեկ կենտրոնի կողմից, սակայն, վերլուծելով քաղաքական իրադարձությունների հաջորդականությունը, գալիս ենք այն համոզման, որ ինչքան էլ դա պարադոքս թվա, նրա ղեկավարման հիմքում կանգնած էին իրար հակոտնյա երկու քաղաքական ուժեր:

ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ ընտրություններից հետո պարզ դարձավ, որ Արցախում հաղթանակ էին տարել ՀՀ ղեկավարության համար ոչ ցանկալի ուժեր: Արցախի համար այդ դժվարին իրավիճակում ՀՀ

իշխանությունները բացահայտ քաղաքական առճակատման գնացին Ստեփանակերտի հետ:

Իսկ ԼՂՀ ԳԽ նախագահ Արթուր Մկրտչյանի ողբերգական մահից հետո պաշտոնական Երևանի միջամտությամբ ԼՂՀ կառավարման համակարգում կատարվեցին ակնհայտ հարկադրական փոփոխություններ, որոնք, սակայն չվերացրեցին պաշտոնական Երևանի և Ստեփանակերտի միջև առկա հակասությունները: Խաղաղարար բանակցային գործընթացում ծագած նոր տարաձայնությունները պատճառ հանդիսացան, որպեսզի նորից լարվեն փոխհարաբերությունները ԼՂՀ օրենսդիր մարմնի և ՀՀ ղեկավարության միջև: Ստեղծված իրավիճակն անրադարձավ նաև ԼՂՀ ներքին կայունության վրա՝ ստեղծելով ներքաղաքական ծայրաստիճան լարված դրություն: Հենց այդ հանգամանքից օգտվելով՝ ՀՀ նախագահը սաստկացրեց ճնշումը ԼՂՀ օրենսդիր մարմնի վրա և կարողացավ իշխանափոխություն իրականացնել ԼՂՀ-ում՝ իշխանության բերելով իր համար ցանկալի ուժեր: Այդպիսով՝ ԼՂՀ կառավարման համակարգում տեղի ունեցան պարտադրված փոփոխություններ, որոնց արդյունքում երկիրը խորհրդարանական հանրապետությունից անցում կատարեց նախագահականի:

Բանալի բառեր՝ *Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետություն, Գերագույն խորհուրդ, Նախարարների խորհուրդ, Պաշտպանության պետական կոմիտե, ԼՂՀ նախագահ, պաշտպանության խորհուրդ, Վարչապետ, Անվտանգության խորհուրդ:*

Т.Акопян

ВНУТРИПОЛИТИЧЕСКИЕ ИНТРИГИ В НАГОРНО-КАРАБАХСКОЙ (АРЦАХСКОЙ) РЕСПУБЛИКЕ (1993-1995)

Со стороны казалось, что новым этапом арцахского движения - национально-освободительной борьбой арцахских армян руководил один центр. Однако, анализируя последовательность политических событий, приходим к убеждению, что, как бы парадоксально не казалось, руководили ею две противоборствующие политические силы.

После выборов в ЦК Нагорно-Карабахской Республики первого созыва стало ясно, что в Арцахе одержали победу нежелательные для руководства Республики Армения силы. В этой сложной для Арцаха ситуации власти РА пошли на открытое политическое противостояние со Степанакертом.

А после трагической гибели председателя ЦК НКР Артура Мкртчяна при вмешательстве официального Еревана в систему управления НКР были внесены явные силовые изменения, которые, однако, не устранили существующих противоречий между официальным Ереваном и Степанакертом. Новые разногласия, возникшие в ходе мирного переговорного процесса, вновь привели к обострению напряженности между законодательным органом НКР и руководством РА. Эта ситуация отразилась и на внутренней стабильности НКР, создав крайне напряженную внутриполитическую обстановку. Воспользовавшись этим обстоятельством, Президент РА усилил давление на законодательный орган НКР и смог осуществить смену власти в НКР, приведя к власти нужные ему силы. Таким образом, в системе управления НКР произошли вынужденные изменения, в результате которых страна перешла от парламентской республики к президентской.

Ключевые слова:. *Нагорно-Карабахская Республика, Верховный Совет, Совет Министров, Государственный комитет обороны, Президент НКР, Совет обороны, премьер-министр, Совет безопасности.*

T.Hakobyan

INNER POLITICAL INTRIGUES IN THE NAGORNO KARABAKH (ARTSAKH) REPUBLIC (1993-1995)

Outwardly, it seemed that the new stage of the Artsakh movement - the national liberation struggle of the Armenians of Artsakh was controlled by one center. However, analyzing the sequence of political events, we come to the conclusion that, no matter how paradoxical it may seem, it was controlled by two opposing political forces.

After the elections of the Central Committee of the first convocation of the Nagorno-Karabakh Republic, it became clear that forces unwanted for the leadership of the Republic of Armenia had won in Artsakh. In that difficult situation for Artsakh, the RA authorities launched an open political confrontation with Stepanakert.

And after the tragic death of Chairman of the NKR Central Committee Artur Mkrtchyan, with the intervention of official Yerevan, obvious forcible changes were made in the NKR administration system, which, however, did not eliminate the existing contradictions between official Yerevan and Stepanakert. The new disagreements that arose during the peaceful negotiation process caused an intensification of tensions between the NKR legislative body and the RA leadership. The situation also affected the internal stability of NKR, creating an extremely tense internal political situation. Taking advantage of that circumstance, the President of RA intensified the pressure on the NKR legislative body and managed to execute a change of power in the NKR, bringing the forces he wanted. Thus, forced changes took place in the NKR administration system, as a result of which the country transitioned from a parliamentary republic to a presidential one.
Key words: *Nagorno-Karabakh Republic, Supreme Council, Council of Ministers, State Defense Committee, NKR President, Defense Council, Prime Minister, Security Council.*

1992 թ. ապրիլի 14-ին Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության (ԼՂՀ) առաջին գումարման Գերագույն խորհրդի (ԳԽ) նախագահ Արթուր Մկրտչյանի ողբերգական մահից հետո երկրում ստեղծված ներքաղաքական լուրջ ցնցումները չսասանեցին ԼՂ պետականության հիմքերը, ավելին ներքաղաքական կայունության ապահովման գործում մեծ դեր խաղաց օրենսդիր մարմնի դրսևորած քաղաքական կամքը և պատասխանատվության զգացումը, որի վճռականության շնորհիվ կարողացան հարթել ստեղծված իրավիճակը:

Իսկ հետագայում՝ 1992 թ. մայիսյան հաղթանակներից հետո, հունիսի 2-6-ը շարունակված ԼՂՀ ԳԽ առաջին նստաշրջանում ԼՂՀ ԳԽ նախագահի ընտրությունների ժամանակ կրկին զգալ տվեցին ներքին հակասությունները, որոնք ավելի սրվեցին Հայաստանի ղեկավարության ազդեցության հետևանքով: Այն ավելի խորացավ, երբ Ադրբեջանի կողմից անսպասելի և շատ կարճ ժամանակամիջոցում բռնազավթվեցին Շահումյանի շրջանն ամբողջությամբ ու Մարտակերտի շրջանի մի մասը[1]:

Վերոնշյալ տարածքների բռնազավթումից հետո երկրում ստեղծվեց ծայրաստիճան լարված և քաոսային իրավիճակ: Իսկ Հայաստանի

---

[1]*Տես՝ Հակոբյան Տ., ԼՂՀ հռչակումը և պետական շինարարության գործընթացը (1991-1994թթ.), Եր., 2011, էջ 99-100:*

Հանրապետությունից (ՀՀ) ակնկալվող ռազմական օգնությունը դեռևս շոշափելի չէր:

Ստեղծված ծանր կացության պայմաններում ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը համառորեն ջանքեր էր գործադրում՝ ստեղծված ճգնաժամային իրավիճակից դուրս գալու շահեկան ուղիներ գտնելու համար: ԼՂՀ իշխանությունները փորձեցին իրագործել գործադիր և ռազմական իշխանությունների կենտրոնացումը ԼՂՀ պաշտպանության խորհրդի (ՊԽ) ձեռքում, ինչը հնարավորություն կտար գտնել հնարավոր լուծումները[1]: Սակայն այդ փորձերը բախվեցին ՀՀ իշխանությունների կողմից ներքաղաքական նկատառումներով հարուցված անհաղթահարելի խոչընդոտներին:

ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը, որի մեծամասնությունը Հայ Յեղափոխական Դաշնակցության (ՀՅԴ) անդամներ էին, չափազանց լավ էին գիտակցում, որ հանրապետության իշխանական մարմիններում, առանց արմատական փոփոխության, անհնարին էր շտկել իրավիճակը: ՀՀ-ից իրական օգնություն ստանալու համար անհրաժեշտ էր փաստացի իշխանությունը հանձնել պաշտոնական Երևանի համար ընդունելի անձանց[2]:

1992թ. օգոստոսի 15-ին ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը որոշում կայացրեց ստեղծել Պաշտպանության պետական կոմիտե (ՊՊԿ), որի նախագահ նշանակվեց Ռոբերտ Քոչարյանը[3]:

ՊՊԿ-ին փոխանցվեցին ԼՂՀ Նախարարների խորհրդի՝ «ԼՂՀ Նախարարների խորհրդի մասին» օրենքով նախատեսված բոլոր պարտականությունները, ռազմական դրության ռեժիմի իրականացման այն լիազորությունները, որոնք նախատեսված են «Ռազմական դրության մասին» ԼՂՀ ԳԽ նախագահության 1992 թ. օգոստոսի 13-ի հրամանագրով: ԼՂՀ ԳԽ նախագահության մի շարք լիազորություններ նույնպես փոխանցվեցին ՊՊԿ-ին: ՊՊԿ նախագահն օժտվեց ԼՂՀ Նախարարների խորհրդի նախագահի լիազորություններով: ՊՊԿ նախագահին պարտավորեցվում էր 6 ամիս հետո իր գործունեության հաշվետվությունը ներկայացնել ԳԽ:

ՊՊԿ-ի ստեղծումով սկսվեց արցախյան պետականության զոյապայքարի տարեգրության մի նոր էջ: Անժխտելի է, որ պատերազմական ծանր իրադրությունում կենտրոնացված իշխանական համակարգի, մասնավորապես՝ ռազմաքաղաքական մարմնի նորովի ստեղծումը, ինչպիսին էր ՀՀ իշխանությունների համակրանքը վայելող ՊՊԿ-ն, դարձավ

---

[1] *ԱՀ Ազգային ժողովի ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ առաջին գումարման Գերագույն խորհրդի նախագահության և Նախարարների խորհրդի 1992թ. հունիսի 18-ի համատեղ նիստի արձանագրություն N 32:*

[2] *Տես՝ **Բալայան Վ.**,Դրվագներ արցախահայության ազատագրական պայքարի և պետականակերտման պատմության (1813-2007թթ.), Ստեփ., 2012, էջ 230:*

[3] *Տես՝ **Հակոբյան Տ.**, նշվ. աշխ., էջ 127:*

կենսական անհրաժեշտություն և առաջին հայացքից պատմականորեն արդարացվեց: Միաժամանակ հայկական երկու հանրապետությունների իշխանությունների միջև ստեղծվեց փոխըմբռնման մթնոլորտ:

Սակայն, պետական շինարարության և քաղաքական զարգացումների հետագա ընթացքի ուսումնասիրությունն ու վերլուծելությունը ակնբախ են դարձնում այդ գործում ի հայտ եկած մի շարք էական թերություններն ու շեղումները, որոնք իրենց բացասական դրոշմն են դրել հանրապետության հասարակական-քաղաքական կյանքի վրա:

Պետականակերտման խրթին ճանապարհին խեղվեց ԼՂՀ բարձրագույն քաղաքական մարմնի՝ ԳԽ-ի դերակատարությունը, և նրա կարգավիճակը աստիճանաբար դարձավ ձևական: ՊՊԿ-ի գործունեությունը թելադրվում էր, հիմնականում, ՀՀ իշխանությունների կողմից, և դա կատարվում էր որպես երկու հայկական հանրապետությունների իշխանությունների գործողությունները ներդաշնակեցնելու անհրաժեշտություն: Իհարկե, այդ անհրաժեշտությունը կար և այն նույնիսկ կենսական պահանջ էր, սակայն այն հանգեցրեց միջազգային դիվանագիտական ասպարեզում ԼՂՀ-ի պետական ինքնուրույնության որոշակի սահմանափակմանը: Իսկ ժողովրդավարական ձևով ստեղծված պետությունը պատերազմական իրադրության թելադրանքով վերածվեց ավտորիտարի: Ցավոք, օգտվելով ժամանակի պարտադրած հանգամանքներից, իշխանական որոշ պաշտոններում հայտնվեցին նաև հասարակության համակրանքը չվայելող անձինք, որոնց գործունեությունը բացասական հետք թողեց և՛ ժողովրդի բարոյահոգեբանության, և՛ երկրի պետական շինարարության որակի վրա:

Թվում էր, թե ՊՊԿ-ի ստեղծումով կհարթվեն ԼՂՀ օրենսդիր մարմնի և ՀՀ ղեկավարության փոխհարաբերությունները, սակայն բանակցային գործընթացում (1992 թ. օգոստոսի 27-ի Ալմա-Աթայի և Սոչիի սեպտեմբերի 19-ի համաձայնագրերը) առաջ եկած տարաձայնությունները վատթարացրին երկկողմ հարաբերությունները: Իսկ այդ տարաձայնությունների հիմնական պատճառներից մեկն այն էր, որ ԼՂ-ի շուրջ բանակցային գործընթացը տարվում էր առանց ԼՂՀ-ի մասնակցության: Բանակցային գործընթացում ԼՂՀ օրենսդիր մարմնի և ՀՀ նախագահի միջև առաջացած տարաձայնությունները նոր խթան հանդիսացան լարվածության ուժեղացման համար: Այնուամենայնիվ, ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը շարունակում էր ՀՀ իշխանությունների հետ հարաբերությունները բարելավելու համար ուղիներ որոնել, սակայն այդ որոնումներն ապարդյուն անցան:

Կարելի է ասել, որ բանակցային գործընթացում ՀՀ նախագահը նորից չէր վստահում ԼՂՀ օրենսդիր իշխանությանը: Ուստի հակառակ թևը սկզբնական

շրջանում, այնուամենայնիվ, փորձում էր ուղիներ որոնել և բարելավել հարաբերությունները ՀՀ իշխանությունների հետ: Այդ առնչությամբ 1992թ. հոկտեմբերի 13-ին ԼՂՀ ԳԽ նախագահության պաշտոնական պատվիրակությունը՝ ԳԽ նախագահի պաշտոնակատար Գեորգի Պետրոսյանի գլխավորությամբ, այցելեց Երևան և հանդիպումներ ունեցավ ՀՀ նախագահ Լևոն Տեր-Պետրոսյանի հետ: Այդ հանդիպումների նպատակն էր պարզել՝ արդյո՞ք փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել ԼՂՀ հանդեպ վարած ՀՀ քաղաքականության մեջ, մանավանդ, ինչպես նշեցինք, երբ ԼՂՀ վերաբերյալ վերջին երկու համաձայնագրերը կայացվել էին առանց ԼՂՀ ներկայացուցիչների մասնակցության[1]: Սակայն կարելի է եզրակացնել, որ բանակցություններն անցել են անարդյունք: Պատճառը երևի պարզ է. ՀՀ-ում Արցախյան հիմնախդիրը պետք է շահարկվեր ներքին կայունությունը պահպանելու համար:

Երկու հայկական հանրապետությունների բարձրագույն իշխանությունների հարաբերությունների լարվածությունը ԼՂՀ-ում ծնունդ տվեց բացահայտ ներքաղաքական առճակատումների, որոնք հանգեցրին ՊՊԿ-ի կողմից ԳԽ նախագահության անդամների, ԳԽ պատգամավորների և ԳԽ աշխատակազմի որոշ անդամների վրա ճնշումների գործադրման: Վերլուծելով ստեղծված իրավիճակը՝ կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ ՀՀ ղեկավարությունը ՊՊԿ-ի լծակներով փորձում էր պատժել ԼՂՀ ԳԽ նախագահության «անհազանդ» անդամներին:

Այդ առնչությամբ նոյեմբերի 24-ին ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը ՀՀ նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանին հղեց հետևյալ նամակը. «Մեծարգո նախագահ. ՀՀ-ի և ԼՂՀ-ի միջև ժամանակի ընթացքում Երևանում սկսված բնական երկխոսությունների օգտակարությունը հուշում է գործընթացի շարունակման անհրաժեշտությունը: Վիճակի օրավուր սրման պայմաններում, պատիվ ունենք, մեծարգո նախագահ, հրավիրելու Ձեզ ԼՂՀ մայրաքաղաք Ստեփանակերտ՝ արժեքավորելու և կոնկրետացնելու շահավետ երկխոսությունը: Համաձայնություն տալու դեպքում, խնդրում ենք մեզ տեղյակ պահել Արցախ գալու Ձեզ համար նպատակահարմար ժամանակի մասին:

Ընդունեք, պարոն նախագահ, Ձեր նկատմամբ տածած հարգանքների հավաստիացումը»[2]:

Պետք է նշել, որ այդպես էլ ՀՀ նախագահը չցանկացավ հանդիպել ԼՂՀ ԳԽ նախագահության անդամների հետ: Այդ իրադրությունից դրդված՝ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը վերստին նամակ հղեց ՀՀ նախագահ Լ. Տեր-

---

[1]Տես՝ «Երկիր», 30.10.1992:

[2] ԱՀ պետարխիվ, Ֆոնդ 254, ցանկ 1, պահպանման միավոր 6, կապ 1, թերթ 22:

Պետրոսյանին: Նամակը, որը ներկայացվում և գիտական շրջանառության մեջ է դրվում առաջին անգամ, ունի հետևյալ բնագիրը. «Մեծարգո նախագահ. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը, որը դեռևս ճանաչված չէ համաշխարհային ընկերակցությունների և Հայաստանի Հանրապետության կողմից, միշտ չէ, որ հնարավորություն ունի պաշտպանելու իր շահերը տարբեր բնույթի միջազգային կազմակերպությունների, այդ թվում նաև ՄԱԿ-ի և ԵԱՀԽ խորհրդակցություններում և նիստերում:

Նման պայմաններում Հայաստանի Հանրապետությունն իր վրա է վերցրել ԼՂՀ շահերի ձայնափողի և պաշտպանի դեր, ինչն, անտարակույս, հսկայական աջակցություն է մեր երիտասարդ հանրապետությանը:

Հայտնելով մեր երախտագիտությունը, միաժամանակ, հետագա անցանկալի բարդություններից խուսափելու նպատակով, կցանկանայինք ԼՂՀ-ին վերաբերող բանակցություններում առավել հաճախակի բարձրացվող մի շարք հարցերի շուրջ հայտնելու մեր կարծիքը: Անկեղծորեն շնորհակալ կլինեինք Ձեզ, եթե Հայաստանի Հանրապետության պետական պատվիրակությունները մեզ առնչվող հիմնահարցերի լուծման ժամանակ հետևեին Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության այն տեսակետներին, որոնք տարբեր մակարդակների խորհրդակցություններում վաղուց ի վեր պաշտպանում են ԼՂՀ պատվիրակությունները: Նման փոխգործողությունն էապես կդյուրացներ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ինքնիշխանության ամրապնդման ուղղությամբ տարվելիք հետագա աշխատանքները:

Ընդհարման գոտի: Այդ հասկացության տակ պարտադիր պետք է ըմբռնել Ադրբեջանի, ինչպես նաև ԼՂՀ ամբողջ տարածքները. Ադրբեջան՝ որպես պետական մակարդակով ագրեսիա կատարող երկիր, ԼՂՀ՝ ուղղակի ագրեսիայից պետական մակարդակով պաշտպանվող երկիր: Դրանից հետևում է, որ ԼՂՀ-ին առնչվող, մասնավորապես, զինաթափման և ապառազմականացման բոլոր որոշումները պետք է տարածվեն նաև Ադրբեջանական Հանրապետության վրա:

ԼՂՀ ինքնապաշտպանության ուժերը: Ազգային-ազատագրական պայքարի և Ադրբեջանի ուղղակի ագրեսիայից ԼՂՀ պաշտպանության գործընթացում ստեղծված Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության զինյալ ուժերը ունեն գոյատևման նույնքան իրավական հիմնավորում, որքան ցանկացած պետության զինյալ ուժերը:

ԼՂՀ–ն, որպես իրեն անկախ հռչակած պետություն, միջազգային իրավասուբյեկտ է և սեփական զինյալ ուժերի իրավունք ունի:

ԼՂՀ պատվիրակությունները միջազգային կազմակերպություններում: ԼՂՀ ղեկավարությունը, իրականացնելով պետական-քաղաքական-իրավական

վերահսկողություն ԼՂՀ տարածքի վրա, փոփոխման է ենթարկվել յոթանասուն տարիների ընթացքում ձևավորված տարածքի ստատուս-քվոն: Այսպիսով, ԼՂՀ անունից բանակցությունների վարման իրավունքը վերապահվում է բացառապես ԼՂՀ լիազոր պատվիրակությանը:

Ցանկալի կլիներ այդ դրույթը քննարկել Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի առաջիկա նստաշրջանի հաստատմանը:

Լաչին: Համաձայն ՄԱԿ-ի Կանոնադրության 51-րդ հոդվածի, ուղղակի ագրեսիայից անհատական ինքնապաշտպանական կարգի ռազմական գործողությունները կարող են լինել հարձակողական բնույթի և տարածվել ագրեսոր պետության տարածքում այն չափով, որ չափով այն անհրաժեշտ է զինված հարձակումը կասեցնելու և դրա վերսկսումը կանխելու համար: Դրանց վերջ են տրվում քաղաքական անկախության և տարածական անձեռնմխելիության վերականգնումով: Մինչև ընթացիկ դարի 20-ական թվականները լինելով Շուշիի գավառի մի մաս՝ Լեռնային Ղարաբաղի կազմը վերադարձած Լաչինի շրջանն անհրաժեշտ է մեր հանրապետության ինքնաբավ տնտեսական և քաղաքական կեսագործունեությունն ապահովելու համար:

Մեծարգո պարոն նախագահ. ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությունը կրկին անգամ շնորհակալություն է հայտնում Ձեզ և հույս ունի, որ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ինքնիշխանության ամրապնդման ուղղությամբ մեր ջանքերը հետայսու ևս կարժանան Հայաստանի Հանրապետության ղեկավարության լիակատար ըմբռնմանը»[1]:

Երկու հայկական հանրապետությունների բարձրագույն իշխանությունների հարաբերությունների լարվածությունը ԼՂՀ-ում ծնունդ տվեց բացահայտ ներքաղաքական առճակատումների, որոնք հանգեցրին ՊՊԿ-ի կողմից, ԳԽ նախագահության անդամների, ԳԽ պատգամավորների և ԳԽ աշխատակազմի որոշ անդամների վրա ճնշման գործադրման[2]: Այդ համատեքստում ձերբակալվեցին նաև քաղաքական ուժերի, այդ թվում՝ «Հայ ազգայնականության ճակատ» կազմակերպության, ինչպես նաև ՀՅԴ մի շարք անդամներ[3]:

1993թ. փետրվարի սկզբներին Արցախի իշխանությունների միջև գոյություն ունեցող հակասությունները թևակոխեցին մի նոր շրջան: Փետրվարի 10-ին, Ադրբեջանի կողմից ուղղակի ԼՂՀ տարածքի զգալի մասի բռնազավթման

---

[1] Տես՝ ԼՂՀ առաջին գումարման Գերագույն խորհրդի քարտուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու Վլադիկ Հակոբյանի անձնական արխիվ:

*[2] Տես՝ **Հակոբյան Տ.**, նշվ. աշխ., էջ 140-141:*

[3] Տես՝ Հակոբյան Տ., Լեռնային Ղարաբաղի (Արցախի) Հանրապետության հռչակումը որպես Արցախյան շարժման նոր փուլի ձեռքբերում, ԱրՊՀ Գիտական տեղեկագիր, Ստեփ., 2022, պրակ 1(22), էջ 224:

կապակցությամբ ԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը որոշում կայացրեց 3 ամսով, մինչև 1993թ. մայիսի 12-ը, երկարաձգել 1992թ. օգոստոսի 12-ի ԼՂՀ ԳԽ նախագահության հրամանագրով ԼՂՀ ողջ տարածքում ռազմական դրության ժամկետը: Նույն որոշմամբ, ռազմական դրության հայտարարման կապակցությամբ ստեղծված ՊՊԿ-ն պետք է փետրվարի 18-ին ԼՂՀ ԳԽ-ի նախագահությանը ներկայացներ հաշվետվություն՝ անցած 6 ամսվա ընթացքում կատարած աշխատանքի վերաբերյալ: Ինչպես նաև առաջիկա այդ 2 օրերին ՊՊԿ-ն պետք է ԼՂՀ ԳԽ-ի նախագահությանը հանձներ իր ընդունած որոշումները, կարգադրություններն ու այլ փաստաթղթեր: Փետրվարի 12-18-ը փորձագետները պետք է ճշտեին դրանց օրինականությունը:

Փետրվարի 14-ին ԼՂՀ ԳԽ մանդատային, մարդու իրավունքների, պարկեշտության և ազգությունների մշտական հանձնաժողովի նախաձեռնությամբ հրավիրվեց ԼՂՀ ԳԽ պատգամավորների խորհրդակցություն: Հանդիպման ժամանակ, որին մասնակցել է նաև ԼՂՀ ՊՊԿ-ի և ԻՊՈՒ-ի ղեկավարությունը, առաջարկվեց քննարկել ՊՊԿ-ի լիազորությունները լրանալու և ռազմական դրության ժամկետի երկարաձգման հետ առնչվող հարցեր: ՊՊԿ-ին մոտ շրջանակների ներկայացուցիչները ռազմական դրությունը մինչև պատերազմի ավարտը երկարաձգելու և ՊՊԿ-ին լրացուցիչ լիազորություններ տրամադրելու պահանջներ ներկայացրին[1]:

Նման իրավիճակի պայմաններումԼՂՀ ԳԽ նախագահությունը փետրվարի 17-ին հետևյալ հերթական գաղտնի նամակը հղեց ՀՀ նախագահ Լ. Տեր-Պետրոսյանին. «Մեծարգո նախագահ. մեկ տարուց ավելի է, ինչ հայ ժողովրդի բացարձակ մեծամասնության կամքով Դուք ընտրվեցիք ՀՀ առաջին նախագահ: Իր պետականությունը կերտող արցախահայությունը, մեծ հույսեր տածելով Ձեր նախագահական գործունեության նկատմամբ, սպասում է, որ Հայաստանը կթոթափի տնտեսական ճգնաժամը, ժողովուրդը կձերբազատվի ընկերային քաոսից և սպառողական հոգեբանությունից, ազգը կրկին զարթոնք կապրի և կշարունակի Արցախի և Հայաստանի ազատագրման համար հինգ տարի առաջ սկսած, հիրավի, համաժողովրդական պայքարը:

Ցավոք, Հայաստանում նախագահական կառավարական ձև մտցնելուց հետո նկատելիորեն փոխվել է Հայաստան-Արցախ փոխհարաբերությունը: Ժողովրդի կողմից ընտրված ԼՂՀ իշխանությունը վստահության չի արժանանում Ձեր կողմից, որի մասին դեռևս 1992թ. հոկտեմբերին մենք ուղղակիորեն ասել ենք Երևանում՝ ԼՂՀ ԳԽ-ի նախագահության հետ Ձեր ունեցած հանդիպման ժամանակ: Դուք, պարոն նախագահ, օգտագործելով տնտեսական և ռազմական գործոնները, Արցախում իրականացնում եք մի

[1] *Տես՝ «Երկիր», 17.02.1993:*

քաղաքականություն, որի հետևանքով քայքայվում են ԼՂՀ իշխանության կառույցները, ինչը կհանգեցնի Արցախի կորստյանը: Դիմելով Ձեզ, լիահույս ենք, որ Դուք կձեռնարկեք համապատասխան քայլեր նման գործելակերպը դադարեցնելու ուղղությամբ: Ներքաղաքական հակադրության շարունակումը կարող է լուրջ կերպով վատթարացնել առաջին հերթին ռազմական իրավիճակը, և դրա համար ամբողջ պատասխանատվությունը կընկնի նրանց վրա, ովքեր նպաստել են հակադրությանը ու միջոցներ չեն ձեռնարկել նման քայլերը կասեցնելու ուղղությամբ:

Պարոն նախագահ, օբյեկտիվ ու սուբյեկտիվ մի շարք հանգամանքների բերումով ՀՀ ժողովուրդը հայտնվել է կարիքի և թշվառության մեջ, դարձել հեշտ կառավարելի: Նրան դժվար չէ հրամցնել այն անհեթեթությունը, թե իբր բոլոր չարիքների աղբյուրը Արցախի հիմնահարցն է, և բավական է թոթափել այդ «բեռը», և հայությունը կհայտնվի դրախտի մեջ: Հարցը ո՞րն է: Կարելի է զոհաբերել Ղարաբաղը, և հազարամյա պատմության ընթացքում մեկ անգամ չէ, որ Արցախը հանուն մեծ նպատակի դիմել է ինքնազոհաբերման: Սակայն կոնկրետ պարագայում դա կլինի միայն համազգային մեծ պարտությունների սկիզբը: Չպետք է մոռանալ, որ ներկայումս, ուզում ենք դա, թե ոչ, Ղարաբաղը ստանձնել է հայության բարգավաճման կամ կործանման դերը: Մեր ժողովուրդը, իրեն չկտրելով ազգից, ընտրել է ազատության և անկախության ուղին ու պատրաստ է հավատարիմ մնալ դրան: Ուստի, մեր խորին համոզմամբ, Հայաստանն ու Արցախը պետք է ունենան և կենսագործեն համաձայնեցված տնտեսական, ռազմական և քաղաքական ռազմավարություն, որի անհրաժեշտության մասին մենք բազմիցս խոսել ենք Ձեզ հետ:

Ինչ խոսք, դյուրին չէ խուլ շրջափակման մեջ հայտնված Հայաստանի և Արցախի դրությունը: Գտնվելով անհարմար տարածաշրջանում՝ մեզ ստիպում են համաձայնվել ստեղծված իրավիճակին, կրավորական կեցվածք ընդունել՝ հաց, եռանդուժ, գազ ձեռք բերելու համար: Այդ ամենը հրամայական են դարձնում փութացնել համազգային ոգու ստեղծագործման գործընթացը, կանոնավոր ազգային բանակի անհետաձգելի շինարարությունը: Զգալով դրա բացակայությունը՝ Ադրբեջանն ամեն կերպ փորձում է Հայաստանին պաշտոնապես ներքաշել լայնածավալ պատերազմի մեջ և զենքի ուժով լուծել Ղարաբաղի հիմնահարցը, իսկ վաղը՝ հավանաբար, նաև Զանգեզուրի, Սևանի չհիմնավորված պահանջները:

Հարգելի նախագահ. ժամանակին ՀՀ ԳԽ-ի որոշմամբ պարտավորեցվեց գործադիր իշխանություններին ԼՂՀ-ի անունից և վերջինիս փոխարեն չստորագրել որևէ պետական պաշտոնական փաստաթուղթ: Այդ որոշմամբ Հայաստանի իշխանությունները Արցախին ինչ-որ չափով քաղաքական

երաշխիք են տվել, ինչը չի կարելի ասել ռազմականի մասին: Սոչիի «զուտ» ռազմատեխնիկական պայմանագիրը, Ալմա-Աթայի հուշագիրը, ինչպես նաև առանց Արցախի մասնակցության ձեռք բերված մյուս պայմանավորվածությունները հակասում են ոչ միայն Արցախի, այլև ողջ հայ ժողովրդի շահերին: Փաստորեն, այդ որոշումների իրականացումը կլիներ Արցախի միակողմանի զինաթափում և հանձնում: Հասկանում ենք, որ իր լավ օրից չէ, որ ՀՀ-ն ստորագրել է այդպիսի փաստաթղթեր: Սակայն իրերին նայենք օբյեկտիվորեն և ասենք, որ Հայաստանը չի օգտագործում իր բոլոր հնարավորությունները Ղարաբաղի հիմնահարցի լուծման գործում: Մեր խորին համոզմամբ, Հայաստանի հետ հաշիվ կնստեն, եթե նրանում տեսնեն ուժ: Իսկ Հայաստանը դրան կարող է հասնել միայն Ղարաբաղի միջոցով և Ղարաբաղում: Պետք է ստեղծել բոլոր պայմանները, որպեսզի Ղարաբաղում մինչեւ 1993թ. ամառը Ադրբեջանին հասցվի լուրջ պարտություն, որպեսզի Ղարաբաղի, իսկ վերջին հաշվով Հայաստանի ազատության համար պայքարի ոչ միայն դարաբաղցին: Այո, նա ունի հաստատակամություն, մարտական ոգի, պապենական հողերը ազատագրելու անկոտրում կամք, սակայն մի՞թե Ադրբեջանը, որը մեր դեմ է կռվում այլազգիների միջոցով, պետք է հուշի համազգային բռունցք ստեղծելու գաղափարը:

Ադրբեջանի լրատվությունը համայն աշխարհին ազդարարել է Հայաստանի «էքսպեդիցիոն կորպուսի» Արցախում գտնվելու մասին: Դա Ադրբեջանի քարոզչության հաղթանակներից է, որ, ցավոք, շատ հեռու է իրականությունից: Սակայն կարծում ենք, որ Դուք պետք է օգտվեք «ընձեռնված» հնարավորությունից՝ Արցախ ուղարկեք մի քանի հազար ազատամարտիկներ, որոնք կհամալրեն Ղարաբաղի ինքնապաշտպանության ուժերի շարքերը: Հակառակ դեպքում, եթե շարունակվի միայն Ղարաբաղ-Ադրբեջան առճակատումը, ապա հեռու չէ այն ժամանակը, երբ կսպառվեն մեր վերջին ուժերը և կկատարվի անխուսափելին: Դրա համար արդեն պատասխան կտան շատերը և առաջին հերթին՝ մենք Ձեզ հետ, պարոն նախագահ:

Այսօր հաջողությունը մեզ բոլորիս է անհրաժեշտ, նախ և առաջ ծանր դրության մեջ հայտնված ԼՂՀ-ին, և որ քիչ կարևոր չէ՝ Հայաստանի բնակչության բարոյական ոգու բարձրացման համար: Ձեռք բերած հաջողությունները, անտարակույս, և միջազգային ասպարեզում կնպաստեն խաղաղություն հաստատելու ուղղությամբ մեզ համար ձեռնտու պայմաններով անցկացվելիք բանակցությունների գործընթացին: Ավելորդ չենք համարում նշել, որ դա կունենա լուրջ հետևանքներ Ադրբեջանի ներքաղաքական դրության վրա՝ հօգուտ Ղարաբաղի և Հայաստանի:

Հապաղելով կտանք շատ զոհեր և մեզ համար կստեղծենք առավել բարդ հիմնահարցեր»[1]:

ԼՂՀ ԳԽ նախագահության և ՊՊԿ-ի միջև քաղաքական հակամարտությունը փետրվարի 18-ին մտավ իր վերջին փուլը: ՊՊԿ-ի նախագահ Ռ. Քոչարյանը չներկայացավ ԼՂՀ ԳԽ-ի նախագահության ընդլայնված նիստին, ուր պետք է լսվեր ՊՊԿ-ի 6 ամսյա գործունեության հաշվետվությունը: Նիստին մասնակցող ՊՊԿ-ին մոտ կանգնած շրջանակները միաժամանակ արշավ ծավալեցին՝ պահանջելով առանց ՊՊԿ-ի հաշվետվությունը լսելու վերանայել ռազմական դրությունը 3 ամսով երկարաձգելու որոշումը: Նրանք այն կարծիքին էին, որ ռազմական դրությունը պետք է հայտարարվի մինչև պատերազմի վերջը:

Նիստում նաև առաջարկվեց ստեղծել փոքր խորհրդարան կամ ընդլայնված նախագահություն՝ նրա կազմում ընդգրկելով ոչ պատգամավորների: Բացահայտելով նման որոշումների կործանարար էությունը երիտասարդ հանրապետության համար՝ ԳԽ-ի նախագահությունը մերժեց ընդունել որոշումներ, որոնք կարող են հանգեցնել «բռնատիրության» հաստատմանը: Ի վերջո, երկար քննարկումներից և բանավեճերից հետո գործադիր իշխանությունների ներկայացուցիչները ստիպված էին համաձայնել ողջամիտ միակ տարբերակին՝ հրավիրել նստաշրջան, որը պետք է լսեր ՊՊԿ-ի և ԳԽ-ի նախագահության զեկուցումները և որոշ փոփոխությունների ընդգրկումը ԳԽ-կանոնակարգի մեջ: Այն ակնկալվում էր հրավիրել առաջիկա 1 ամսվա ընթացքում, նստաշրջանի հարցերից մեկն էլ պետք լինեին նաև ԼՂՀ ԳԽ-ի ղեկավարության թափուր պաշտոնների համար ընտրությունները[2]:

Այս իրադարձությունների կապակցությամբ ՀՀ ԳԽ մի խումբ պատգամավորներ հրապարակեցին հայտարարություն, որով արտահայտեցին իրենց մտահոգությունը ցավալի միջադեպի առթիվ՝ կատարվածը համարելով Հայաստանի ղեկավարության կոպիտ միջամտության արդյունք, պահանջելով վերջ տալ ժողովրդավարական եղանակով ստեղծված մարմնի հեղինակության հետ կատարվող խաղին, միասնական ու համերաշխ գործողություն ծավալել ԼՂՀ օրինական պետական մարմնի հովանու ներքո[3]:

Ինչպես տեսնում ենք, ներքաղաքական իրադրության սրումը հետևանք է այն հանգամանքի, որ օրենսդիր և գործադիր մարմինները, որոնք առաջին հայացքից, թվում է, յուրովի իրավացի են գործում, չունեին համատեղ և

---

[1] *Տես՝ ԼՂՀ առաջին գումարման Գերագույն խորհրդի քարտուղար, պատմական գիտությունների թեկնածու Վլադիկ Հակոբյանի անձնական արխիվ:*

[2] *Տես՝ Հակոբյան Տ., նշվ. աշխ., էջ 151:*

[3] *Տես՝ «Երկիր», 19.02.1993:*

ներդաշնակ գործունեության մշակված ծրագիր, ինչի պատճառով նրանց կողմից մեկը մյուսին ներկայացվող մեղադրանքները, փաստորեն, վերաբերում էին երկուսին էլ: Պարզ է, որ ժողովրդի կողմից օրինական կերպով ընտրված օրենսդիր մարմնի և պատերազմական շրջանի թելադրանքով ստեղծված գործադիր մարմնի միջև համերաշխության առկայության, երկուստեք քաղաքական պատվախնդրությունների բացակայության դեպքում նրանց երկուսի ջանքերը լիովին կնպատակամղվեին ընդհանուր շահին՝ ադրբեջանական ագրեսիայի դեմ հաղթանակի հասնելու գործին, այլ ոչ թե ներքին հակասությունների հաղթահարմանը կամ մեկը մյուսի նկատմամբ գերակայության հասնելուն: Չի կարելի ժխտել, որ ՊՊԿ-ն, որպես պատերազմական շրջանի ռազմաքաղաքական մարմին, պարտավոր էր հանրապետության գերագույն ղեկավար մարմնի առաջ իր պատասխանատվության և իրավունքների շրջանակներում լուծել ոչ միայն ռազմական խնդիրները, այլև դրանցից բխող, դրանցով պայմանավորված և դրանց հետ առնչվող՝ ներքին կյանքի հարցերը: Հենց այդ շրջանակներից դուրս գալը, ԼՂՀ ԳԽ-ի ու նրա նախագահության գործունեությունը սահմանափակելու ձգտումը, ինչը պարզորոշ կերպով նկատելի է ստեղծված իրադրության ֆոնի վրա, հանդիսացել է ներքաղաքական կյանքի լարվածության գլխավոր պատճառը:

1993թ. մարտի 21-ին իր աշխատանքը վերսկսեց ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ առաջին նստաշրջանը: Օրակարգում էին հետևյալ հարցերը՝ ԼՂՀ ՊՊԿ-ի հաշվետվությունը, ԼՂՀ ամբողջ տարածքում ռազմական դրության ժամկետի մասին, ԼՂՀ ԳԽ ժամանակավոր կանոնակարգում և ԼՂՀ ԳԽ մասին օրենքում փոփոխություններ մտցնելը, ԼՂՀ ԳԽ նախագահի և նախագահի տեղակալի ընտրությունները, ԼՂՀ ԳԽ նախագահության հրամանագրերի և օրենսդրական ակտերի ուղղությամբ որոշումների հաստատումը:

ՊՊԿ-ի հաշվետվությունը ներկայացրեց ՊՊԿ նախագահ Ռ. Քոչարյանը: ԼՂՀ ԳԽ նախագահության հաշվետվությամբ հանդես եկավ ԼՂՀ ԳԽ նախագահի պաշտոնակատար Գ. Պետրոսյանը: Նա անդրադարձավ պետականության ձևավորման խնդիրներին, ինչպես նաև նշեց օրենսդիր և գործադիր մարմինների միջև առկա տարաձայնությունների առարկայական և ենթակայական պատճառները[1]:

ԼՂՀ ԳԽ նախագահի թեկնածուներից ոչ մեկին չհաջողվեց հավաքել ձայների անհրաժեշտ քանակություն: ԳԽ-ի նստաշրջանը որոշեց Գ. Պետրոսյանին թողնել ԼՂՀ ԳԽ նախագահի պաշտոնակատար մինչև ապրիլի վերջը, այնուհետև կրկին անդրադառնալ այդ հարցին: Սակայն ապրիլի վերջին քվորում չլինելու պատճառով (պատգամավորների մի զգալի մասը

[1] *Տես՝ «Երկիր», 23.03.1993:*

գտնվում էր առաջնագծում) այն չկայացավ. որոշում կայացվեց նիստն անցկացնել ԳԽ կրկնական և նոր ընտրությունների անցկացումից հետո[1]:

Այսպիսով, ԼՂՀ իշխանական համակարգում կատարված ակնհայտորեն ստիպողական փոփոխությունները չվերացրին պաշտոնական Երևանի և Ստեփանակերտի միջև եղած հակասությունները: Խաղաղարար բանակցային գործընթացում ծագած նոր տարաձայնությունները և որոշ ներքին գործոններ ավելի սրեցին դրանք, ինչը բացասական ազդեցություն ունեցավ ԼՂՀ ներքաղաքական կայունության վրա՝ սպառնալիք ստեղծելով երկրի անվտանգության համար: Հենց այդ հանգամանքից օգտվելով՝ ՀՀ նախագահը սաստկացրեց ճնշումը ԼՂՀ օրենսդիր մարմնի վրա, որի արդյունքում հրաժարական տվեց ԼՂՀ ԳԽ պաշտոնակատար Գ. Պետրոսյանը, իսկ ԳԽ նախագահի պարտականությունները դրվեցին պետական շինարարության, իրավական հարցերի և օրինականության ամրապնդման հանձնաժողովի նախագահ, ԳԽ նախագահության անդամ Կարեն Բաբուրյանի վրա[2]:

Թվում էր, թե ԼՂՀ ԳԽ նախագահի պաշտոնակատար Գ. Պետրոսյանի հրաժարականով պետք է հանդարտվեր ներքաղաքական լարվածությունը հանրապետությունում, սակայն 1994թ. նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած քաղաքական իրադարձությունների ընթացքը ցույց տվեց հակառակը: Իսկ դա վառ կերպով դրսևորվեց դեկտեմբերի 21-23-ին վերսկսված ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ առաջին նստաշրջանում, որի աշխատանքը անհրաժեշտ ենք համարում մասնակի լուսաբանել, քանզի այդ նստաշրջանը նաև ուղենիշային և բախտորոշ դեր խաղաց ԼՂՀ քաղաքական կյանքում:

Մինչդեռ 1994թ նոյեմբերի 9-ի ԼՂՀ ԳԽ նախագահության նիստի ժամանակ որոշում էր կայացվել նստաշրջանը հրավիրել 1994թ. նոյեմբերի 23-ին: Օրակարգում ներկայացված էին մի շարք հարցեր, այդ թվում՝ ԼՂՀ ռազմական դրության ժամկետը երկարաձգելու և ԼՂՀ կառավարման համակարգի կատարելագործման մասին: Սակայն անհայտ պատճառներով նստաշրջանը տեղի չունեցավ:

Նստաշրջանը կայացավ դեկտեմբերի 21-ին: Ցանկանում ենք նշել նաև, որ այն սկսվեց առանց օրակարգի, ինչը ձևավորվեց նստաշրջանի ընթացքում:

Ուսումնասիրելով դեկտեմբերի 21-23-ին վերսկսված ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ առաջին նստաշրջանի սղագրությունը, ինչպես նաև

---

[1] *Տես՝ Հակոբյան Տ., նշվ. աշխ., էջ 155:*

[2] *Տես՝ «Արցախ»,17.06.1993:*

մասնակի պահպանված տեսաձայնագրությունը* պարզ է դառնում, որ ՀՀ իշխանությունների համակրանքը վայելող քաղաքական գործիչների և ԼՂՀ ՊԲ հրամանատարության՝ մասնավորապես ՊԲ հրամանատար Ս. Բաբայանի կողմից ճնշումներ են գործադրվել ԼՂՀ ԳԽ որոշ պատգամավորների վրա: ԳԽ նախագահությունը մեղադրվեց անգործության մեջ: Հնչեցին կտրական հայտարարություններ ԼՂՀ կառավարման համակարգում փոփոխություններ մտցնելու, իսկ ՊՊԿ նախագահ Ռ.Քոչարյանին նախագահ չընտրելու դեպքում 10 օրվա ընթացքում ԳԽ-ն ընդհանրապես ցրելու և նոր ընտրություններ անցկացնելու անհրաժեշտության մասին, ընդ որում՝ կառավարման պետական համակարգում ռազմական հեղաշրջում կատարելու անթաքույց սպառնալիքով:

1994թ. դեկտեմբերի 21-ին ԳԽ-ի նիստում որոշում կայացվեց ԼՂՀ-ում հիմնել նախագահական կառավարման ինստիտուտ, ընդունվեց «ԼՂՀ Նախագահի մասին» օրենքը, ըստ որի՝ հանրապետության նախագահը պիտի ընտրվեր 5 տարի ժամկետով՝ ուղղակի փակ գաղտնի ընտրությամբ: Սակայն, հաշվի առնելով ռազմական դրության պահանջները, ԳԽ-ն որոշեց ԼՂՀ առաջին նախագահին ընտրել երկու տարի անցումային ժամկետով՝ փակ գաղտնի քվեարկությամբ:

Հաջորդ օրը՝ դեկտեմբերի 22-ին, ընդունվեց «ԼՂՀ Խորհրդարանի մասին» օրենքը, համաձայն որի՝ Գերագույն խորհուրդը նախատեսվում էր վերանվանել ԼՂՀ Խորհրդարան: Ապա հաջորդեց «ԼՂՀ կառավարության մասին» օրենքի ընդունումը: Այնուհետև Խորհրդարանն անցավ օրակարգի հաջորդ հարցին՝ ԼՂՀ նախագահի ընտրություններին: Առաջադրվեցին 2 թեկնածու՝ ՊՊԿ նախագահ Ռոբերտ Քոչարյանը և ԼՂՀ ԳԽ պատգամավոր Մուրադ Պետրոսյանը, ով, սակայն, ինքնաբացարկ հայտարարեց՝ հանելով իր թեկնածությունը: «ԼՂՀ Նախագահի մասին» ԼՂՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ փակ գաղտնի քվեարկությամբ (51 կողմ, 2 դեմ) ԼՂՀ նախագահ ընտրվեց Ռ. Քոչարյանը

Դեկտեմբերի 23-ի առավոտյան նիստում տեղի ունեցավ ԼՂՀ նախագահի երդման հանդիսավոր արարողությունը, այնուհետև, շարունակելով նիստը, ընդունվեց «ԼՂՀ Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» օրենքը:

---

* *Թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում ծագել են որոշակի դժվարություններ, ցավոք, ԱՀ պետական և ԱԺ ընթացիկ արխիվներում ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ նախագահության նիստերի սղագրություններից բացակայում են մի շարք ռազմական և քաղաքական գործիչների աղմկահարույց ելույթներ, ինչպես նաև պետական շինարարությանը վերաբերող որոշ կարևոր արխիվային նյութեր: Ուստի առաջադրված խնդիրները պարզաբանելու համար անհրաժեշտ է եղել օգտագործել անձնական արխիվներ:*

ԼՂՀ նախագահի 1994թ. դեկտեմբերի 27-ի հրամանագրով ԼՂՀ վարչապետ նշանակվեց Լեոնարդ Պետրոսյանը, իսկ հունվարի 10-ին հաստատվեցին ԼՂՀ կառավարության նոր կազմը և կառուցվածքը: Մեկ այլ հրամանագրով ձևավորվեց կառավարության նախագահությունը:

Երկրի առջև ծառացած խնդիրները լուծելու նպատակով 1995թ. փետրվարի 7-ին ստեղծվեց ԼՂՀ նախագահին կից Անվտանգության խորհուրդ: Նրա կազմի մեջ ընդգրկվեցին ԼՂՀ նախագահը, ԼՂՀ ԳԽ նախագահը, ԼՂՀ վարչապետը, ԼՂՀ պաշտպանության նախարարը, ԼՂՀ արտաքին գործերի նախարարը, ԼՂՀ ներքին գործերի նախարարը և ազգային անվտանգության պետական վարչության պետը[1]:

Անվտանգության խորհրդի քարտուղարի պարտականությունները դրվեցին ԼՂՀ նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Արարատ Դանիելյանի վրա:

Այսպիսով, պաշտոնական Երևանի միջամտության արդյունքում ԼՂՀ կառավարման համակարգում կատարվեցին հարկադրական փոփոխություններ, որոնց հետևանքով երկիրը խորհրդարանական հանրապետությունից անցում կատարեց նախագահականի: Ստեղծված արտառոց իրավիճակում, երբ մթնոլորտում երևակվում էր քաղաքացիական պատերազմի հավանականության ուրվականը, ներքաղաքական կայունության ապահովման գործում մեծ դեր խաղացին օրենսդիր մարմնի դրսևորած ողջամիտ շրջահայացությունն ու քաղաքական կամքը, պատասխանատվության զգացումը նորաստեղծ պետականության ու ժողովրդի ապագայի հանդեպ:

Որպես հիշատակված քաղաքական և պետաշինարարական գործընթացների շարունակություն՝ 1995թ. փետրվարի 14-ին ԼՂՀ ԳԽ-ն ընդունեց Խորհրդարանի ժողովրդական պատգամավորների վաղաժամկետ ընտրություններ անցկացնելու մասին որոշում[2]: Հանրապետության տարածքում կազմավորվեց 33 ընտրատարածք՝ նախկին 81-ի փոխարեն. համապատասխան փոփոխության ենթարկվեց նաև պատգամավորական տեղերի քանակը:

1995թ. ապրիլի 30-ին անցկացվեցին Խորհրդարանի վաղաժամկետ ընտրություններ, որոնք կազմակերպվեցին մեծամասնական ընտրակարգով[3]: Ընտրությունները տեղի ունեցան 33 ընտրատարածքից 31-ում, իսկ 2-ում՝

---

[1] Տես՝ ԱՀ նախագահի ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ նախագահի 1995թ. փետրվարի 7-ի հրամանագիր՝ N УП-22:

[2] Տես՝ ԱՀ ԱԺ ընթացիկ արխիվ, ԼՂՀ առաջին գումարման ԳԽ առաջին նստաշրջանին 1995թ. փետրվարի 14-ի նիստի սղագրություն:

*[3] Տես՝ **Օհանջանյան Մ.,** Անկախության քայլերը. ԼՂՀ-ում անցկացված հանրաքվեն և ընտրությունները (1991-1998թթ.), Ստեփ., 1998, էջ16 :*

պատգամավորության մեկական թեկնածուների ինքնաբացարկի պատճառով չկայացան: ԼՂՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի 1995թ. մայիսի 5-ի նիստի որոշմամբ՝ գրանցվեց 23 պատգամավոր: 1995թ. հունիսի 30-ին 5 ընտրատարածքում կայացան նոր ընտրություններ:

ԼՂՀ Խորհրդարանի արտահերթ ընտրությունների ընթացքին հետևեցին միջազգային անկախ դիտորդներ, մասնավորապես՝ Գերմանիայի Բունդեստանգի, ՌԴ Պետական դումայի, Մոսկվայում գործող Ռուս-հայկական նախաձեռնությունների կենտրոնի, Հայաստանի Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի և այլ հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ[1]:

ԼՂՀ Խորհրդարանն ունեցավ հետևյալ մարմինները՝ Խորհրդարանի նախագահ, նախագահի տեղակալ, քարտուղար, 6 մշտական հանձնաժողով: Յուրաքանչյուր հանձնաժողովում ընդգրկված էր 5 պատգամավոր:

ԼՂՀ Խորհրդարանի 1995թ. հունիսի 23-ի առաջին նիստում Խորհրդարանի նախագահ ընտրվեց պատգամավոր Կարեն Բաբուրյանը, նախագահի տեղակալ՝ Լավրենտ Գաբրիելյանը, քարտուղար՝ Էմմա Գաբրիելյանը[2]:

Միաժամանակ փաստենք, որ նոր Խորհրդարանում քաղաքական ուժերի բացակայության պայմաններում, վերջինս այդպես էլ չկարողացավ կատարել իր պատմական առաքելությունը:

Որպես վերը շարադրվածի հետևանք՝ ժողովրդավարական հիմունքներով ստեղծված պետությունը աստիճանաբար վերածվեց բռնատիրականի, որտեղ անձի իշխանությունը գերակայեց օրենքի իշխանությանը:

Նյութը ներկայացվել է 23.03.2023,
գրախոսման է ուղարկվել 19.06.2023,
տպագրության ընդունվել 22.06.2023:
Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական խորհրդի անդամ, պ.գ.դ. Վ.Ռ.Բալայանը:

[1] *Տես՝ ԱՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի ընթացիկ արխիվ:*
[2] *Տես՝ http://www.nankr.am/hy/32*